

Фрішко І.І.

*магістр кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(ivankafrishko@gmail.com)*

Монументальність як засіб вираження переваги змісту над формою

У статті розкрито й проаналізовано сутність монументальності як виражального наративу в системі образотворчого мистецтва, визначено «формулу» безпосередньої дієвості цього наративу у художніх роботах відповідного характеру та спрямування. Зокрема констатовано, що поняття «монументальний», «монументальність», «монументалізм, як базові чинники та модератори монументального мистецтва характеризуються спільною природою – спрямованістю на масове пропагування суспільної значимості життєво важливих наративів, концепцій і принципів функціонування держави, народу, тих чи тих сфер і галузей життя. Спрямованість монументальних творів на взаємодію з великою кількістю реципієнтів, з широкими масами населення обумовлює такий алгоритм їх функціонування, де верховенство в їх «дієвості» належить змістам унаочнюваного, а формам художньої подачі втілюваного відведене лиш «друге місце». Ця риса творів монументального мистецтва ставить на ключову позицію у характеристиці їх виразників та ознак. Водночас зауважено, що статус «художньої складової» у сучасному монументальному мистецтві постійно зростає, а тому різниця між нею та «сутнісно-змістовим наповненням» його творінь поступово зменшується.

Ключові слова: *образотворче мистецтво, монументальність, засади вираження, зміст і форма, функціональність, творчість.*

Monumentality as a means of expressing the superiority of content over form

The article reveals and analyses the essence of monumentality as an expressive narrative in the system of visual arts, defines the «formula» of the direct effectiveness of this narrative in artistic works of the corresponding nature and direction. In particular, it was established that the concepts of «monumental», «monumentality»,

«monumentalism», as basic factors and moderators of monumental art, are characterized by a common nature – the focus on mass promotion of the social significance of vital narratives, concepts and principles of the functioning of the state, the people, these or those spheres and branches of life. The orientation of monumental works to interaction with a large number of recipients, with the broad masses of the population determines such an algorithm of their functioning, where supremacy in their «effectiveness» belongs to the contents of what is visualized, and the forms of artistic presentation of what is embodied are given only «second place». This feature of works of monumental art occupies a key position in the characteristics of their expressions and signs. At the same time, it is noted that the status of the «artistic component» in modern monumental art is constantly growing, and therefore the difference between it and the «essential content» of his creations is gradually decreasing.

Keywords: *fine art, monumentality, principles of expression, content and form, functionality, creativity.*

Постановка проблеми. Станкове. Монументальне. Декоративне... Так зазвичай починаємо характеризувати образотворче мистецтво, беручи до уваги особливості виконання відповідних йому творів та ареали його безпосереднього застосування. У кожному з цих різновидів світ зображувальної діяльності презентує нам надзвичайно багато різноманітних як образно-виражальних концепцій, так і технічно-виконавських аспектів їх практичного втілення у відповідних матеріалах (Король, 2012: с. 144). Усе це повномірно стосується графіки, живопису та скульптури, які є не просто окремими, автономними сферами проявів образотворчості, зі своїми індивідуальними діяльнісними алгоритмами. Через них образотворче мистецтво розкриває свої потенціали функціональності, здатності бути актуальним і затребуваним, унаочнює на всяк авторський лад нескінченність своєї оригінальної художньої виражальності (Жердзицький, 2006: с. 17).

Посеред усього зазначеного ми зосереджуємося на монументальному мистецтві, засадах і механізмах його виражальності, оскільки ці аспекти є ключовими у нашому кваліфікаційному магістерському дослідженні. Окрім того, дієвим чинником, який також спонукав нас звернутися до розкриття

сутнісних ознак і рис монументального, визначення його сучасних художніх аспектів у трактуванні зображуваного, специфік виконання властивих йому творів, послужила нинішня широка популярність цілої низки продуктів цього «представницького» мистецького напрямку (Матоліч, 2011: с. 126). Тут, зокрема, ландшафтна статуарна культова скульптура, національно-патріотичні розписи на фасадах будівель (графіті, мурали), роботи з такими ж та іншими різними актуальними тематиками, виконані у техніках сграфіто, мозаїки, вітражу тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Природа, засоби і технології вираження у монументальному мистецтві вивчаються здавна. В українському мистецтвознавстві ці питання стали актуальними вже дуже давно. Сьогоднішні науковці та дослідники також вносять свій певний вклад у зміст усього напрацьованого у цій галузі, відкривають нові та відроджують призабуті імена митців-монументалістів, об'єктивно характеризують давні і сучасні такі твори, дають їм виважені аналітичні оцінки (Паньків, 2018: с. 447–448). Авторами праць, до яких ми безпосередньо апелюємо у процесах нашого дослідження, є як уже добре відомі мистецтвознавці, так і молоді дослідники тих чи тих сфер монументального мистецтва. Серед них, зокрема: Г. Артеменко, С. Білокінь, І. Гаврилаш, А. Єфімова, М. Зенькова, О. Івашко, А. Король, О. Куліш, О. Майданець, І. Матоліч, В. Москалюк, Г. Паньків, Т. Придатко, М. Саркісян, Т. Склярєнко, Л. Соколюк, З. Чегусова, О. Шило, Р. Яців, які презентують нам нові погляди на природу монументального, оновлюють характеристики його виражальності у тих чи тих видах робіт, аналізують його урбаністичні прояви і т. ін.; Л. Бурковська, Д. Єпіхіна, В. Жердзицький, П. Жолтовський, О. Кожеков, Н. Литовченко, Р. Михайлова, Р. Петрук, Г. Склярєнко, О. Смоляр є авторами праць з комплексним аналізом змістів і проявів монументального живопису; Л. Бутко, Б. Гаврилюк, В. Кирилова, В. Осадчий, М. Петрович, Ю. Петровська, В. Правдохін, С. Федоренко, Ю. Шеменьова розкривають світ муралів конкретного різновиду монументального малярства; О. Авраменко, О. Гладун, М. Куленко,

О. Лагутенко, О. Оленіна, А. Поліщук, М. Резніченко, О. Чирва, В. Шевченко описують монументальну виражальність творів графіки, а Ю. Бірюльов, Д. Кривавич, Л. Лисенко, В. Одрехівський, М. Протас, В. Рубан, О. Собкович, О. Чепелик, С. Черепанова, Р. Шмагало, П. Юрченко, Н. Янко – про зміст і особливості монументальної скульптури.

Мета статті. Розкрити природну суть монументальності як виражального наративу в системі образотворчого мистецтва, визначити і проаналізувати «формулу» дієвості цього наративу у художніх роботах відповідного характеру, зосереджуючись на взаємовідношенні змісту і форми відтворюваного.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа виражальності у світі образотворчого мистецтва укладена так, що на інтегруванні тих чи тих формувальних та функціональних наративів кожен з основних видів цієї мистецької галузі (живопис, графіка, скульптура) породжує низку «похідних» від себе видів образотворчого вираження дійсного, уявлюваного, зафіксованого пам'яттю. Наприклад, у царині живописного мистецтва прийнято розрізняти живопис станковий, монументальний, декоративний, театральньо-декораційний. Відповідно, у таких аналогічних аспектах, з подібними підходами прийнято класифікувати і продукти графічної та скульптурної творчості, їх засоби та форми вираження у тих чи інших матеріалах (Король, 2012: с. 142–143).

Зосереджуючись чітко на вказаній меті, далі висвітлення напрацьованого нами згідно із заявленою темою відбуватиметься у певній логічній послідовності. Спочатку проаналізуємо сутнісну природу монументальності, розкриємо засади її виражальності у творах образотворчого мистецтва.

Аналізуючи змістове «наповнення» таких мистецтвознавчих термінів, як «монументальний», «монументалізм», «монументальність», можемо твердити, що вони мають певну спільну змістову основу. Так, зокрема, монументальний – це той, що уподібнений до монумента чи який власне є монументом. Словом «монумент» зазвичай означуємо певну архітектурну споруду або витвір ландшафтної скульптури, які

вирізняються великими розмірами і створені (призначені) на честь вшанування тих чи тих визначних історичних подій, видатних персоналій, діячів певної галузі життя, також постатей релігійної сфери тощо (Сидор, 2018: с. 13).

Базовим у понятті «монументальність» постає той же самий сутнісний аспект. Однак, на відміну від «монументального», власне як прикметника, який вказує на певну характерну ознаку твору, стилю, явища тощо (даючи відповідь на запитання «який?», «якого?» і т. д.), «монументальність» виступає в дещо іншому змістовому контексті. Монументальність – це якість мистецького твору, яка тою чи тою манерою трактування і вираження зображуваного акцентує на його «образно-чуттєвій спорідненості» з виражальною дієвістю монументу. Її ключовим наративом постає характерна піднесеність, шляхетність та велич, які при візуальному сприйнятті твору виформовуються в нашій свідомості (автора, реципієнта) через співвідношення його порівняно великих частин, мас, об'ємів з усякими дрібними деталями та формами (Одрехівський, 2015: с. 205). Сам аспект зіставлення такого підсилює образність враження від «провідної звучності» саме «великих», «розвинених» форм, їх превалюючого постання в розмаїтих динаміках, ритміках, асиметричних балансуваннях, або ж навпаки – у врівноваженій, симетрично впорядкованій статиці (Матоліч, 2011: с. 121).

Рисами монументальності зазвичай пронизані ці продукти образотворчої діяльності, які пов'язані з архітектурою, оформленням середовищ міст, сіл тощо. Передовсім це монументальний живопис та монументальна скульптура, які вже внаслідок свого розташування в урбаністичному середовищі, своєї прив'язки до об'єктів, що його формують, отримують відповідні специфічні риси як при застосуванні зображувальних матеріалів, так і у використанні певних засобів художньої виразності, прагненнях унаочнити у відтворюваному ті чи ті характерні тенденції і настрої часу, актуальні запити соціуму і т. ін. (Тимофієнко, 2002: с. 224).

Те саме можна сказати і про такий термін, як «монументалізм», оскільки сутнісна природа тут та сама – похідна від

«монументального». Водночас цим словом прийнято іменувати конкретний напрям зображувальної діяльності, у якому мистецька творчість у своїх безпосередніх пріоритетах ставить пропагування ідей та виражальності «монументального». Появу й утвердження монументалізму, власне як світового мистецького стилю, прийнято датувати серединою ХХ ст. Спершу він почав заявляти про себе в радянському мистецтві та мистецтві нацистської Німеччини як «альтернатива» течіям авангардизму і модернізму, ідеї яких квінтесентно процвітали у 10–20-х рр. цього ж століття (Зеленська, 2010: с. 91).

Отож, зі сказаного випливає, що у мистецтві, і монументальному зокрема, всяке «посереднє», «дріб'язкове», «часткове» так чи інакше відступає назад, на другий план перед «великим», програє звучанню «величі його форм», які акцентно розкриваються через образні контексти масштабності, розмірності, просторовості і т. ін. (Сидор, 2018: с. 8). Постаючи у таких «ролях», на таких «планах», ні образ, ні форма, ні навіть якийсь цілий сюжет, як би вони не були «круто обіграні» з професійно-мистецької точки зору, не можуть претендувати на постання під титулом монументальності, оскільки своєю природою, висхідною (базовою) концепцією не відповідають її «духу».

Наступним важливим моментом у розкритті піднятої проблеми бачимо специфіку взаємовідношення між змістом і формою відтворюваного. Якщо точніше виразитися, то мова йде про явну відмінність у співіснуваннях цих двох сутнісних аспектів у природній структурі будь-якого монументального твору і структурах творів, які носять станковий або декоративний характер. Отож, ключовим у цій відмінності є те, що всяка художньо-виражальна концепція, яка розкривається через призму «монументального», наділена рисами й ознаками «монументальності», завжди характеризується явною чи хоча б якоюсь певною перевагою «змісту» над «формою» (Москалюк, 1999: с. 199). Тобто у пріоритеті тут завжди суть, зміст відтворюваного, ніж обрані для нього його художньо-унаочнювальні засоби, форми і образи втілення тощо. Під дещо іншим кутом погляду на цю проблему говоримо також про переважальну

значущість відтворюваних ідей, смислових наративів духовності, вихованості, патріотизму, загалом культуротворення і культурозбереження відносно матеріальної реальності, усього того, чим може бути презентований буденний світ предметів і речей (Матоліч, 2011: с. 121).

У творах станкового і декоративного мистецтва, відповідно живописного, графічного чи скульптурного вираження, митці також приділяють багато уваги змісту відтворюваного, його природі, основним і другорядним смисловим наративам, реальній практичній значимості його у житті людини, суспільства і т. ін. Однак самі принципи підходу до художніх пошуків і подачі усього цього, зосередженість на засобах і прийомах їх художньо-образної виражальності, механізмах безпосереднього унаочнення у вибраному для цього художньому матеріалі постають або ж «рівними» за значимістю зі змістом відтворюваного, або в явній перевазі, з чітко вираженим домінуванням.

Тому, наприклад, станкові твори вирізняються не лише неймовірно багатою виражальністю стилістичного унаочнення зображуваного, художньо-образним представленням та загалом композиційним укладом створюваного, розмаїтими авторськими манерами їх безпосереднього художньо-технічного втілення і т. ін. На чільному місці тут неодмінно постає аспект творчості, пошук нового, новаційного, нетипового, безумовно «сучасного» художнього інтерпретування унаочнюваного (Король, 2012: с. 143). У творах, виконуваних у декоративному художньому ключі, усе це також актуальне. Проте тут, до їх структури додається ще чимало всякого стилізованого, декоратизованого, уніфікованого під розмаїті сюжетні та орнаментальні декоративні композиції (зокрема розписні, гравюрні, колажні, рельєфно-скульптурні тощо). У таких інтерпретаціях всі чи значна більшість поступів митців завжди скеровані на «осучаснення» традиційної класичної художньої виражальності у тому чи тому різновиді образотворчої діяльності, вироблення взагалі певних нових концепцій художньо-образного чи технічно-виконавського представлення унаочнюваного (Паньків,

2018: с. 448–449). Іноді у таких новаційних пошуках форм, стилістик, манер художнього вираження концепція передачі змісту і суті унаочнюваного настільки атрофується чи загалом нівелюється, що почасти а то й загалом втрачає природно-функціональний сенс. У наративах монументальності, засадах унаочнення відтворюваного через призму монументального усе відбувається навпаки – тут змістова ідея, прикладна суть унаочнюваного явно домінують над формами їх безпосередньої художньої матеріалізації.

Висновки. Означені вище аспекти і позиції розгляду понятійного апарату «монументального», «монументальності», «монументалізму» дають підстави ствердити, що ці визначальні чинники та ключові модератори монументального мистецтва як такого мають спільну природу – векторованість на масове пропагування суспільної значимості тих чи тих життєво важливих наративів, концепцій і засадничих принципів функціонування держави, народу, певних окремих сфер і галузей життя і т.ін. Спрямованість творів монументального мистецтва на взаємодію з великою кількістю реципієнтів, з широкими масами населення зумовила пошук і побудову такого алгоритму художньо-пропагандистського функціонування, де верховенство в системі представлення своєї «інформативності» належить змістовим наративам унаочнюваного, а формам їх художнього вираження відведене лише «друге місце». Саме цю якісну рису творів монументального мистецтва, від малярського їх представлення у тих чи тих видових контекстах живопису та графіки до втілення у матеріалах і техніках скульптури (об'ємної, рельєфної), виводимо на ключову позицію у характеристиці їх внутрішніх і зовнішніх виразників. А це буквально означає, що, базуючись на перевазі «змісту» над «формою» у своїх сутнісних подачах, той чи той різновид монументального малярства та монументальної скульптури повниться перевагою значущості відтворюваних ідей, зокрема чеснот людяності, доброти, взаємоповаги, основ духовності, патріотизму, принципів і засад культуротворення та культурозбереження, а ніж їх власне художнім унаочненням, аспектами їх безпосереднього художньо-образного, композиційно-структурного та технічно-

виконавського втілення. Водночас проведені нами спостереження свідчать, що статус «художньої складової» у сучасному монументальному мистецтві постійно зростає, чим зменшується різниця у позиціюванні між нею та «сутнісно-змістовим наповненням» його творінь. Однак це буде темою наступної нашої статті.

Список використаної літератури

1. Жердзицький, В.Є. (2006). Живопис. Техніка і технологія : навч. посібник. Харків : Колорит. 327 с.
2. Зеленська, А.В. (2010). Монументалізм як основа мистецтва сталінської доби. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 11 (198). С. 91.
3. Король, А. (2012). Теоретичні аспекти класифікації пластичних мистецтв. *Молодь і ринок*. № 1. С. 141–146.
4. Матоліч, І. (2011). Проблема монументальності в сучасній художній культурі. *Вісник ЛНАМ*. Вип. 22. С. 121–131.
5. Москалюк, В. (1999). Із проблем сучасного монументального мистецтва. *Вісник ЛАМ*. Вип. 10. С. 197–200.
6. Одрехівський, В. (2015). Гігантський, монументальний, величний : терміно-логічний аспект сучасної скульптури. *Вісник ЛНАМ*. Вип. 27. С. 202–213.
7. Паньків, Г.С. (2018). Взаємозв'язки станкового та монументального в образотворчому мистецтві: теоретичний аспект. *Молодий вчений : науковий журнал*. Вип. 4 (56). С. 447–451.
8. Сидор, М.Б. (2018). Техніки і технології монументального мистецтва. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка. 88 с.
9. Тимофієнко, В.І. (2002). Архітектура і монументальне мистецтво : Терміни та поняття. Київ : Вид-во ІПСМ. 472 с.